

STJEPAN VUKOVIĆ (1905—1974)

Dne 15. novembra 1974 je tiho in vdano, kakor je bilo vse njegovo življenje, za večno odšel od nas Stjepan Vuković, eden poslednjih iz generacije raziskovalcev jugoslovanskega paleolitika, ki mu visoko strokovno znanje ni posredovala formalna šolska izobrazba, temveč se je do njega dokopal s trdovratno vztrajnostjo in garaško pridnostjo, pri čemer ga je vodila in bodrila velika ljubezen do narave in prvih vznikov človeške kulture. Bil je eden redkih na Hrvaškem, ki je v celoti dojel najširši pomen D. Kramberger-Gorjanovičevih epohalnih odkritij v Krapini za jugoslovansko in svetovno paleolitsko znanost. Njegovo osnovno in najpomembnejše spoznanje, ki je usmerjalo vsa njegova, zvečine volontersko opravljena terenska raziskovalna dela, je bilo: bogato krapinsko najdišče ni in ne more biti osamljeno, brez zaledja in okolja. Srečno naključje je s tem najdiščem le opozorilo, da je tamkajšnja pokrajina morala biti pomemben življenjski prostor ledenodobnih lovcev! Kar je mladi učitelj Vuković slutil, je hotel tudi dokazati. Lotil se je te nehvaležne naloge, ki je sčasoma postala njegov življenjski cilj. Velike težave, ki so ga vztrajno spremljale pri njegovem pionirskem raziskovalnem delu, niso bile samo in edino gmotnega značaja. Skoraj težje premagljive so bile tiste, ki so izvirale iz zavisti in omalovaževanja njegovih raziskovalnih prizadevanj, ker pač ni imel akademskega naslova. Kljub vsem, danes nam nedojemljivim oviram, je vztrajal pri zasledovanju svojih raziskovalnih ciljev, čeprav je namesto priznanj in vsestranske podpore večinoma žel nerazumevanje in podcenjevanje. Naravna posledica takih okoliščin in odnosov je bila, da je že po naravi občutljivi Vuković postajal vedno bolj nezaupljiv in zagrenjen. Toda v veliki meri se je prav po njegovi zaslugi uvrstila severna Hrvatska, predvsem Hrvatsko Zagorje, med prvorazredne paleolitske province v Jugoslaviji, province, kjer je Vuković dokazal obstoj goste mreže paleolitskih postaj starejšega, srednjega in mlajšega paleolitika ter celo mezolitika. Upravičeno ga smatramo za pravega nadaljevalca Gorjanovičevega dela, saj je prav on ohranil kontinuiteto paleolitskih raziskovanj na Hrvaškem. Svoje znanje, izkušnje in navdušenje je nesebično posredoval vsemu svojemu okolju, predvsem mlajšim rodovom, ki uspešno in v primernejših pogojih nadaljujejo njegovo delo.

Iz skromnih dosegljivih biografskih podatkov zvemo, da se je rodil 12. oktobra 1905. leta v Zagrebu, kjer je obiskoval osnovno šolo ter končal učiteljsiše. Prvo službeno mesto je kot učitelj nastopil v Donji Voči in Dragonošcu v Hrvatskem Zagorju l. 1929, kjer je pa že leto prej, t. j. 1928. leta pričel s sistematičnimi raziskavami v jami Vindiji blizu Donje Voće. Še istega leta je postal vzgojitelj v državnem vzgajališču v Glini in nato v Pahinskem, ki ga je vodil do leta 1946. Nato je poučeval na gimnaziji v Varaždinu do leta 1949, ko je končno zapustil pedagoški poklic in se ves posvetil arheološkemu delu, najprej kot kustos,

pozneje pa kot znanstveni sodelavec v varaždinskem mestnem muzeju. Tu je bil namreč že leta 1938. ustanovljen prazgodovinski oddelek, katerega osnovno gradivo je tvorila tega leta odkupljena bogata Vukovičeva zbirka arheoloških in paleontoloških najdb. Leta 1965 je odšel v pokoj.

Začetki raziskovalnega dela Stjepana Vukovića na području arheologije, predvsem stare kamene dobe, segajo že v njegova mlada leta, v leto 1928, ko je pričel s sistematičnimi izkopavanji v podzemeljski jami Vindiji. V tem najdišču je odkril razen moustérienskih horizontov, ki so bili tedaj znani na Hrvaškem že iz Krapine, tudi mlajšepaleolitske, mezolitske ter neolitske kulturne ostaline. Od mlajšega paleolitika je tu odkril kulturno zapuščino aurignacijska in magdalénijena, za kar pa se je pozneje izkazalo, da gre v bistvu za kasno gravettijensko kulturno stopnjo. Več kot trideset let je raziskoval to jamsko najdišče, kar nedvomno kaže na njegove razsežnosti in pomen na eni strani in na skromne raziskovalne možnosti Vukovića na drugi strani. Razen v Vindiji je odkril sledove paleolitika in pleistocenske favne še v Mačkovi spilji (Velika pečina) v Sutinski pri Višnjici. Pomembno najdišče na planem so Punikve vzhodno od Ivanca, kjer je na površju sčasoma zbral številna prodnjaška orodja (pebble tools) in odbitkovna orodja ter lep staropaleolitski pestnjak. Na podlagi tega pestnjaka je prisodil vse tu odkrito orodje zgodnjemu acheulénu, kar je smatral za najstarejše človekove izdelke do sedaj odkrite v Jugoslaviji. Omenimo naj še sledi stare kamene dobe v Severovem kamnolomu pri Vuglovcu in v jami Vilenici v Moždjencu pri Novem Marofu, ki jih je odkril Vuković. Njegova raziskovalna dejavnost ni bila omejena zgolj na paleolitik in mezolitik, temveč je segala tudi na druga prazgodovinska obdobja. Nadalje so pomembne njegove paleontološke obdelave pleistocenske favne, ki so vedno dopolnjevale in podkreplevale njegova stratigrafsko-kronološka sklepanja. S posebno zavzetostjo in veseljem se je ukvarjal s problemi tehnologije izdelovanja kamenih orodij, kjer je zaradi svoje izvirnosti dosegel vidne uspehe.

Podobne zapreke kot pri raziskovalnem delu so ga ovirale tudi pri publiciranju rezultatov. Zato je marsikaj ostalo le v obliki terenskih zapiskov, v bežnih skicah in v osnutkih. Z bibliografijo, ki sledi, smo skušali tudi s te strani prikazati njegove raziskovalne napore in mu vsaj tako najti pravično mesto v jugoslovanski arheologiji.

BIBLIOGRAFIJA

- 1932, Spilja Vindija, *Priroda* (Zagreb) 22/2, str. 59
1935, Istraživanje prethistorijskog nalazišta u špilji Vindiji kod Voće, *Spomenica Varaždinskog muzeja* 1925 do 1935 (Varaždin), str. 73—80
1937, Dva dosad nepoznata artefakta iz Krapine, *Priroda* (Zagreb), 27/1
1949, Prethistorijsko nalazište spilje Vindije, *Historijski zbornik* 2, (Zagreb), str. 243—249
1950, Paleolitska kamena industrija špilje Vindije, *Historijski zbornik* 3, (Zagreb) str. 241—256
1953, Arheološka istraživanja našega kraja — naša zavičajna toponomastika, *Varaždinske vijesti* 26. XI. 1953, št. 403
1953, Pećina Vindija kao prethistorijska stanica, *Speleolog* (Zagreb) 1, str. 15—23
1953, Izveštaj o radu prethistorijskog odjela Gradskog muzeja u Varaždinu, *Vijesti društva muz. i konzerv. radnika Hrvatske* 2/2, str. 28—29 (Zagreb)
1954, Dobri rezultati u Vindiji, *Varaždinske vijesti* 9. XI. 1954, št. 444
1954, Neolitska grobnica u spilji Vindiji, *Varaždin vijesti* 1. I. 1954, št. 408
1954, Istraživanje pretpećinskog terena špilje Vindije, *Speleolog* (Zagreb) 2, str. 23—28
1954, Ostaci neolitičkih nalazišta Draguševac i Krč, *Peristil* (Zagreb) 1, str. 135—141
1955, Geološka građnja našega zavičaja. Povodom izložbe u prethistorijskom odjelu Gradskog muzeja, *Varaždinske vijesti* 13. I. 1955, št. 462
1955, Bogata nalazišta mamuta (podvodna istraživanja Bednje), *Varaždinske vijesti* 7. IV. 1955, št. 474
1955, Nadeni ostaci spiljskog lava, *Varaždinske vijesti* 11. VIII. 1955, št. 492

- 1957, Vrpčasta keramika špilje Vindije, *Arheološki vestnik* 8, str. 32—47
- 1957, Tragovi špiljskog medveda i kulture paleolitskog doba na teritoriju Varaždinskih toplica, *Arheološki vestnik* 8, str. 119—129
- 1957, Sjeverni predeli Hrvatskog zagorja u dalekoj prošlosti (napomena: Dokazi postojanja mora, vulkana i prve pojave ljudi u Zagorju), *Zagorski kalendar* (Zagreb)
- 1957, Blago Vindije, *Varaždinske vijesti*, 5. XII. 1957, št. 614
- 1958, Arheološko-paleontološko istraživanje špilje Vindije u godini 1955, *Starinar*, M. S. 7—8 (1956/57), str. 229—230
- 1958, Najveća špilja Hrvatskog Zagorja iskopana ljudskom rukom, *Varaždinske vijesti*, 15. V. 1958, št. 637
- 1958, Tridesetgodišnjica istraživanja poznate špilje Vindije, *Varaždinske vijesti*, 28. VIII. 1958, št. 652
- 1958, Kako su naši djedovi dobivali vatru, *Varaždinske vijesti*, 4. XII. 1958, št. 666
- 1959, Istraživanja u spilji Vindiji dala su lijepe rezultate. Osvrt na paleontološka i arheološka istraživanja na području Varaždinskog kotara, *Varaždinske vijesti*, 1. XI. in 8. X. 1959, št. 709 in 710
- 1959, Arheološko-paleontološko istraživanje špilje Vindije u godini 1959, *Arheološki pregled* (Beograd) 1, str. 3—6
- 1959, Osvrt na paleontološka i arheološka istraživanja na području Varaždinskog kotara, *Varaždinske vijesti* št. 709—710
- 1960, Dobri rezultati. Živahna arheološka djelatnost 1960. na području našega kotara, *Varaždinske vijesti*, 3. XI. 1960, št. 767
- 1960, Spilja Vindija — Voća Donja, Varaždin, *Arheološki pregled* (Beograd) 2, str. 7—10
- 1961, Spilja Vilenica, *Varaždinske vijesti*, 25. V. 1961, št. 796
- 1961, Prvi lovci i njihovo oružje. Iz prethistorije našega kraja, *Varaždinske vijesti*, 28. IX. 1961, št. 814
- 1961, Mezolitska kamena industrija špilja Vindije, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 1, str. 9—32
- 1962, Prikaz zbirki Prethistorijskog odjela Gradskog muzeja Varaždin. VI. plenum Prirodoslovne sekcije saveza muzejskih društava Jugoslavije, Zagreb 5—8. X. 1962
- 1962, Prilog špilje Vindije rješavanju kronologije krapinskog diluvija, *Arheološki radovi i razprave* (Zagreb) 2, str. 7—18
- 1963, Istraživanja paleolitskog lokaliteta špilja Vilenica u godini 1962, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 2—3 (1962/63), str. 5—22
- 1963, Vilenica, Moždjenac, Novi Marof — paleolitska stanica, *Arheološki pregled* (Beograd) 5, str. 10—12
- 1963, Paleolitska kamena industrija nalazišta Punikve kod Ivanca, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, št. 2—3 (1962/63), str. 23—30
- 1963, Hrvatsko zagorje u prethistoriji, *Naše planine* (Zagreb), br. 9—10
- 1964, Prethistorija na području današnjeg Varaždina, *Varaždinske vijesti*, št. 989
- 1964, Vrijedna izložba. Neolit sa područja Varaždinskog kotara, *Varaždinske vijesti*, št. 989
- 1966, Arheološko otkriće u Hrvatskom zagorju, *Vjesnik* (Zagreb), 8. VIII. 1966
- 1966, Djelo arheologa i učenika, *Vjesnik* (Zagreb), 26. VI. 1966
- 1966, Kostí mamuta u dolini Bednje, *Vjesnik* (Zagreb), 18. VI. 1966
- 1966, Najstarije rukotvorine u Jugoslaviji, *Vjesnik* (Zagreb), 12. VI. 1966
- 1967, Donjepaleolitska oruđa od valoca tipa »Peeble Tool« na području sjevernog dijela Hrvatskog zagorja, *Arheološki vestnik* 18, str. 9—24
- 1967, Koštani artefakti veldenske kulture špilje Vindije, *Arheološki radovi i razprave* (Zagreb), 4—5, str. 69—77
- 1968, Otkriven lunarni kalendar ljudi ledenog doba star najmanje 30000 godina, *Varaždinske vijesti*, 20. III. 1968, št. 1216
- 1968, Najstariji tragovi ljudske kulture otkriveni do danas na tlu Jugoslavije potječu iz okolice Varaždina, *Varaždinske vijesti*, 22. V. 1968, št. 1224
- 1970, Gravetijen špilje Vindije s osvrtom na gravetijen s područja sjeverne Italije, slovenskog Krasa i obale Istre, *Adriatica praehistorica et antiqua* (Zagreb), str. 31—46
- 1973, Eksperiment u prethistorijskoj arheologiji, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 22/2, str. 22—26

Franc Osole